

Painavaa tekstiä muistitietotutkimuksesta

Sirkku Rautakilpi

*Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.)
2006. Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: SKS. 304 s.*

Muistitietotutkimus on tervetullut teos muistitiedon kanssa työskenteleville tutkijoille yli oppiainerajojen. Siinä historiatieteitä ja kulttuurien tutkimusta edustavat tutkijat tuovat esille oman tieteenalansa näkökulmia muistitietotutkimuksen teoreettisiin ja metodologisiin lähtökohtiin. Lähestymistapoina ovat niin muistitietotutkimuksen historiallisten juurien selvittely, metodologian ongelmat kuin tutkimuksen teon käytännötkin. Teoreettisen pohdiskelun ohella kirjoittajat esittelevät myös omaa muistitietotutkimukseen liittyvää tutkimustaan. Kirja on tarkoitettu sekä alan oppikirjaksi että käsikirjaksi elämäkerta- ja muistitietoaineistojen parissa työskenteleville. Tässä tehtävässään se myös hyvin onnistuu. Teoksen keskeisiksi kysymyksiksi nousevat muistitietotutkimuksen luonne, erityisyys, tieteenteoreettiset juuret sekä eri oppiaineiden ja tutkimustraditioiden eriävät ja osin yhtenevätkin käsitykset muistitiedon ja muistitietotutkimuksen luonteesta.

Teos on jaettu kolmeen osaan, joista ensimmäisen muodostavat muistitietotutkimuksen luonnetta käsittelevät artikkelit. Näistä ensimmäinen on Outi Fingerroosin ja Riina Haanpään artikkeli *Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä*. Artikkelissa erityisen hyvää antia on konstruktivisen muistitietotutkimuksen epistemologisten haarojen esittely. Muistitietotutkimuksen jakaminen selittävään ja ymmärtävään muistitietotutkimukseen on osittain keino-tekoinen, mutta tekee muistitietotutkimuksen lähtökohdista ja tavoitteista selvemmin jäsennettäviä. Samoin artikkelissa on erityisen ansiokasta pohdinta muistitietotutkimuksen epistemologisista sidonnaisuuksista. Metodisuuteen ja tutkijan paikantumiseen kiinnitetään artikkelissa myös suurta huomiota. Keskiössä ovat akateemisen yleisön, poliittisen päätöksenteon ja muistitietotutkimuksen väliset vuorovaikutukset sekä sidonnaisuudet unohtamatta eettistä vastuuta suhteessa tutkittaviin.

Seuraavana on vihdoin suomennettu Alessandro Portellin klassikkoartikkeli *Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen?* Artikkelissaan Portelli kiinnittää erityistä huomiota siihen, millaisia tunteita muistitietotutkimus herättää niin akateemisissa piireissä kuin yhteiskunnassa yleensäkin. Artikkelin voi katsoa olevan muistitietotutkimuksen puolustuspuhe ja julistus muistitietotutkimuksen hyödyllisyydestä historian tutkimuksessa. Portelli vertaa artikkelissaan suullisen ja kirjoitetun aineiston kriittistä tarkastelua toisiinsa. Suullisen aineiston luotettavuus asettuu tässä tarkastelussa samalle viivalle kirjoitetun aineiston kanssa. Usko kirjallisen aineiston objektiivisuuteen on edelleen voimakasta, vaikka subjektiivisuus leimaa usein sekä kirjallista että suullista aineistoa.

Teoksen toinen kokonaisuus on otsikoitu: *Näkökulmia suomalaiseen muistitietotutkimukseen*. Siinä eri tutkimustraditioita ja tieteenaloja edustavat kirjoittajat tuovat näkyviin oman tieteenalansa näkökulman muistitietotutkimukseen. Näkökulmansa ja muistitietotutkimuksen traditionsa esittelevät niin Suomen historian, folkloristiikan, etnologian kuin kulttuurihistoriainkin edustajat. Osion ensimmäisessä artikkelissa Jorma Kalela nostaa esiin muistitietotutkimuksen historiallisia juuria. Hänen artikkelinsa *Muistitiedon näkökulma historiaan* kuvaa historioitsijoiden ja historiatieteen itseymmärryksen kehittymistä, tehtävien muutosta ja lopulta mullistusta historia-käsitteessä itsessään. Kalela kuvaa hyvin yh-

teiskuntatieteilijöiden ja kulttuurintutkijoiden erilaisia lähtökohtia sekä toisaalta myös hedelmällistä yhteistyötä muistitietotutkimuksen saralla. Kalela peräänkuuluttaakin tieteiden välistä yhteistyötä ja eri tieteenaloilla tehtävän muistitietotutkimuksen tuntemisen tärkeyttä. Kalelan mukaan muistitietotutkimukseen ei sovi perinteinen käsitys lähdekritiikistä. Tärkeämpää kuin pohtia miten luotettavaa ja totta kerrottu muistitieto on, on kysyä, miksi asia muistetaan kuten muistetaan ja kerrotaan kuten kerrotaan. Lähteiden kritiikistä onkin siirtynyt kohti lähteiden lukemisen taitoa.

Ulla-Maija Peltonen puolestaan käsittelee artikkelissaan *Muistitieto folkloristiikassa* folkloristiikan suhdetta muistitietoaineistoon. Artikkelisi sisältää hyvää perustietoa folkloristiikan tutkimusalan määrittelystä ja historiallisista juurista. Erityisen antoisa artikkeli on niille lukijoille, joille folkloristiikan keskeiset menetelmät ja käsitteet ovat vieraampia. Traditionaalisten arvostusten ja käytänteiden murros on asettanut myös folkloristit uusien kysymysten äärelle. 1980-luvulta alkaen kiteytymätön perinne, henkilökohtaisen kerronnan ainekset ja yksilö perinteitutkimuksen kohteena ovat nousseet keskeisiksi uusiksi kysymyksiksi. Erityisesti 1960-luvulta alkaen muistelmat ja muisteluaineistot ovat tulleet folkloristisen tutkimuksen keskiöön. Folkloristiikan kiinnostus maailmankuvan ja elämäntavan muutosta kohtaan on johtanut lähelle sosiologien tekemää työtä. Esimerkiksi J.P. Roosin tutkimukset suomalaisten elämästä ja elämäntavan muutoksesta ovat vaikuttaneet myös folkloristiseen tutkimukseen. Myös historiallisuus, historiallinen kokemus ja historiallinen tietoisuus ovat osa folklorea ja sen tutkimusta. Näin eri tieteenalat kietoutuvat toisiinsa ja saavat toisiltaan käyttövoimaa.

Pirjo Korkiakangas tuo kuvaan mukaan *Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun*. Artikkelisi keskittyy erityisesti muistin ja muistamisen problematiikkaan. Artikkelissaan hän pohtii myös muistin ja muistamisen yhteisöllisyyttä ja yhteisöllisyyden luomista muistetun avulla. 1960- ja 1970-luvuilla voimistunut kaupungistuminen siirsi etnologien kiinnostuksen agraarisen maailman kulttuuri- ja perinnetutkimuksesta urbaanin yhteiskunnan problematiikkaa ja tematiikkaa käsitteleviin tutkimusaiheisiin. Yhteisöllisyyden osittainen murtuminen ja yksilöiden kokemuksen nouseminen kiinnostuksen kohteeksi vaikuttivat suuresti myös kulttuurien tutkimuksen tapoihin ja aihealueisiin. Etnologisessa tutkimuksessa painottuu arjen ja valtavirtatutkimuksessa syrjään jääneiden ihmisryhmien tutkiminen. Tällöin virallisten kirjallisten aineistojen ja suullisen muistitietoaineiston yhteen tuominen on hedelmällistä.

Matti Peltonen valottaa hyvin perusteellisesti artikkelissaan *Mikrohistorian lajit* mikrohistoriallisten tutkimussuuntausten ja muistitiedon välistä suhdetta. Mikrohistoriallisen tutkimussuuntauksen ja etenkin uuden mikrohistorian synty ja yhtymäkohdat sosiohistoriaan ja kulttuurien tutkimukseen tulevat artikkelissa hyvin esille. Jako puhtaaseen makroon ja mikroon on Peltosen mukaan keinotekoinen ja hedelmätön. Artikkelisi esittelee rajanvetoja eri tieteenalojen välillä, ideoiden vaihtoa ja tutkimuksellisten suuntien sekoittumista. Sosiaalishistoria ja sosiologia näyttäytyvät mikrohistoriallisen tutkimuksen lähitieteinä. Carlo Ginzburgin, Eric Hobsbawmin, Giovanni Levin, Michael de Certeau ja Walter Benjaminin erilaiset tulkinnat mikrohistorian luonteesta tulevat hyvin havainnollisesti esitetyiksi. Peltonen esittää myös kaavion muodossa mikrohistorian eri lajit. Vanhan mikrohistorian makromikrosuhteen määritelmiä ovat tyypillisuus ja poikkeavuus. Uuden mikrohistorian määritelmä on Peltosen mukaan poikkeuksellisen tyypillinen. Peltosen artikkelin ehkä mielenkiintoisinta antia ovat kokeilevan mikrohistorian esimerkit ja niiden kautta kurkistus tulevaan tutkimukselliseen traditioon. Esimerkiksi kokeilevasta mikrohistoriasta Peltonen nostaa muun muassa Anna Kortelaisen teoksen *Virginie*.

Kirjan kolmas osa *Suullista ja kirjallista muistitietoa* laajentaa muistitiedon käsitettä

erilaisiin lähdeaineistoihin ja niiden käyttötapoihin. Taina Ukkosen artikkeli *Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa* ponnistaa folkloristisen muistitiedon tutkimuksen juurista. Se keskustelee miellyttävästi Alessandro Portellin artikkelin kanssa. Erityistä huomiota artikkelissa kiinnitetään yhteistyön ja vuorovaikutuksen merkitykseen muistitietotutkimuksessa. Ukkonen kuvailee ja analysoi yhteistyötä ja vuorovaikutusta tutkijan ja tutkittavien välillä oman turkulaisia metallityöläisnaisia käsitelleen tutkimuksensa kautta. Kirsti Salmi-Niklanderin artikkeli *Tapahtuma, kokemus ja kerronta* muodostaa Ukkosen artikkelille loogisen jatkon. Siinä Salmi-Niklander pureutuu tapahtuman, sen kokemuksen ja tapahtumasta kertomisen vuorovaikutukseen hyvin monisyisellä tavalla. Tämän vuorovaikutuksen hän tuo konkreettisesti esille esimerkkien avulla loogisesti ja järjestelmällisesti analysoiden. Kuka kertoo, miten, mitä ja miksi nousevat tapahtumankerronnan analyysin keskeisiksi kysymyksiksi. Artikkelin on erityisen hyvää luettavaa varsinkin aloittelevalle tutkijalle.

Jyrki Pöysä nostaa kirjallisen muistitietotutkimuksen erityisyyden tarkastelun kohteeksi artikkelissaan *Kilpakirjoitukset muistitietotutkimuksessa*. Pöysä tarttuu Suomessa rikkaaseen ja jo kauan olleeseen kilpakirjoitusperinteeseen aineiston tuottajana. Kirjoittamalla tuotettu muistitietohistoria eroaa jonkin verran suullisesta muistitietoaineistosta ja ansaitsee siksi tulla erikseen huomioiduksi muistitietoaineiston luonnetta pohdittaessa. Muistelutilanteen (haastattelu vai kirjoittaminen oman pöydän ääressä) ja välineen (kynä vai nauhuri) eroavaisuudet heijastuvat niin tuotettuun aineistoon kuin sen analysointiinkin. Elisa Makkosen artikkeli *Instituution suullinen historia* pohjautuu hänen tutkimukseensa *Muistin mukaan. Joensuun yliopiston suullinen historia*. Makkonen pohtii artikkelissaan yhteisöllisen muistin ja henkilökohtaisten muistikuvien välistä suhdetta. Suullisen historian rakentuminen ja sen asema julkisena historiana sekä yhteisöllisen ja yksilöllisen muistin hienovarainen vuorovaikutus tulevat hyvin esiin artikkelin esimerkkien kautta. Suullisen historian muuttuminen julkiseksi historiaksi on kiehtovaa ja ajattelun aihetta antavaa.

Lopuksi Saara Tuomaala pohtii sukupuolen merkitystä muistelussa ja muistitietotutkimuksessa. Artikkelissaan *Sukupuolen kokemuksista muistitietohistoriaan* hän kuvaa naistutkimuksen perinteistä tapaa käyttää muistitietoaineistoa. Naistutkimus on tuonut monia uusia näkökulmia muille tieteenaloille ja on jo 1970-luvulta lähtien ollut kiinnostunut myös suullisesta lähdeaineistosta. Perinteisen naistutkimuksen laajentuminen esimerkiksi miesten ja seksuaalivähemmistöjen tutkimuksen suuntaan on tuomassa oman lisänsä myös suullisen muistitietoaineiston käyttöön. Emansipatorinen tiedonintressi ja feministinen tutkimus tuovat oman värinsä muistitietoaineistojen analysointiin.

Kaiken kaikkiaan teos on loistava esimerkki siitä, mitä voi syntyä, kun tietyn aineistotyyppin ympärille kokoontuu tutkijoita hyvin erilaisista perinteistä ja tutkimuksellisista kulttuureista. Tuloksena on tässä tapauksessa hyvää metodista ja epistemologista keskustelua käytännön tutkimustyön ongelmia unohtamatta. Siis monitieteisyyttä parhaimmillaan. Kaiken kaikkiaan teos on pakahduttava tietopaketti. Sulatteluun kuluu aikaa, eikä teoksen anti tule yhdeltä istumalta ammennetuksi. Päällekkäisyyksiä ja kertauksia ei ole ollut helppo välttää, mutta ne eivät lukijaa häiritse, vaan helpottavat artikkelien lukua toisistaan irrallisina kokonaisuuksinakin.

Sirkku Rautakilpi on kasvatustieteiden ja filosofian maisteri sekä kasvatustieteen ja kulttuurihistorian jatko-opiskelija Turun yliopistossa.